

BLOQUE 1.- AS RAÍCES DA ARTE EUROPEA: O LEGADO DA ARTE CLÁSICA

TEMA 1.- GRECIA. A ARQUITECTURA GREGA. AS ORDES. A ACRÓPOLE DE ATENAS

1.-Contexto sociocultural. Caracteres da civilización

- a) Organización en polis-evolución
- b) O pensamento grego. Antropocentrismo e concepto de beleza ideal
- c) Conclusión

2.- Arquitectura

Caracteres xerais: o templo e as ordes arquitectónicas

3.-Comentarios das obras: A Acrópole

- Partenon
- Erecteion, pola parte das Cariátides
- Templo de Atenea Niké
-

CONTEXTO SOCIO-CULTURAL

A civilización grega é a base da cultura occidental. En Grecia naceu a filosofía, a historia, a física ou a xeografía, progresouse na matemática e na creación artística.... Naceu nunha das penínsulas máis pobres do Mediterráneo (a península dos Balcáns) e nas illas do Exeo. Un territorio cunha orografía accidentada, un solo pouco fértil e un clima de fortes contrastes. Debido as difíciles

condicións naturais os gregos tiveron que saír e ocuparon as costas do Mediterráneo. Deste xeito crearán un imperio colonial: a Magna Grecia.

No século VIII a.C. comeza esta orixinal civilización. Os seus inicios hai que relacionalos co **mundo cretense e micénico** (civilizacións prehelénicas). A longa historia do mundo grego divídese en:

- ✓ Etapa arcaica: séculos VIII e VI a. C.
- ✓ Etapa clásica: V e IV a de C. (ata morte de Alexandre en 323 a C)
- ✓ Etapa helenística: séculos III e o II a C. **ata seren conquistados polos romanos**

CARACTERES DA CIVILIZACIÓN.

A civilización grega caracterízase **pola organización en polis e por posuir un pensamento orixinal.**

A.- ORGANIZACIÓN EN POLIS-EVOLUCIÓN

Organizados en POLIS, **as cidades-estado. O idioma, a relixión, a arte...eran os elementos comúns.** No século V a C chocaron cos Persas nas chamadas **Guerras Médicas.** Vencen os gregos (atenienses) e **esto écheos de optimismo** xa que supuña o triunfo do seu ideal de *sophrosyne*, o triunfo da orde sobre o caos (o caos eran os persas). Esta victoria supón o inicio da etapa máis esplendorosa da civilización e coincide coa construción da Acrópole. A finais do V aC a competencia entre as polis provoca as **Guerras do Peloponeso** que supoñen a fin do esplendor e o comezo do declive de Atenas e de Grecia en xeral. Logo con Filipo e Alexandre Magno desenvólvese un Imperio, é o helenismo.

B.- O PENSAMENTO GREGO

O pensamento grego caracterízase por ser antropocéntrico e por ter un concepto propio de beleza.

➤ **antropocentrismo:**

“O home é a medida de tódalas cousas” como afirmou o filósofo Protágoras.

Toda a arte grega faise a medida e ao servizo do home. Fronte a civilizacións como a exípcia onde os reis son deuses, os gregos teñen unha concepción diferente. **Non cren que a vontade dun só home poida dirixir os designios de todos** e iso amosarano na súa organización e na súa arte, sen colosalismo.

- A **arte grega** busca constantemente **unha beleza ideal, é unha beleza que nace do pensamento racional e é froito do estudo**. Frases como a que aparece a continuación son indicativas da mentalidade grega

“Os ateniense amamos o fermoso con moderación”

Pericles

Que é a beleza ideal para eles ?? **A beleza é a harmonía entre as partes e o todo**. Van buscar a **cuantificación desta harmonía**. Por exemplo en arquitectura, os elementos arquitectónicos están sometidos a unhas regras establecidas; en escultura aplícase o canon, relación numérica entre partes do corpo

C.-CONCLUSIÓN

Para concluír dicir que os artistas gregos gozaron de **gran consideración social** e de certa liberdade creativa o que permitiu o progreso da arte. Polo tanto Grecia **aporta a arte**:

- ✓ **antropocentrismo**,
- ✓ o pensamento crítico como principio reitor do saber (**racionalismo**)
- ✓ e a **búsqueda da beleza ideal** por medio da **proporción, o equilibrio e a harmonía**.

Estas son as tres características que definen a arte grega e que se manifestarán en arquitectura, pintura e escultura.

ARQUITECTURA. CARACTERES XERAIS .

O antropocentrismo grego reflíctese na arquitectura na **inexistencia de obras colosais**. Entre os trazos máis salientables da arquitectura grega están:

- Empregar a pedra en **sillares regulares sen argamasa**.
- **A creación das ordres** (dórica, xónica e corintia),
- A **perfección técnica** que se manifesta no perfecto pulimento dos muros e na realización das **correccións ópticas** precisas para que o edificio resulte perfecto na súa visión
- **A harmonía e a proporción entre os diversos elementos**
- **A concepción escultórica da arquitectura** pois está pensada para ser vista e non tanto para ser vivida.
- Ser edificios **adintelados**, usar a **policromía e a escultura como decoración**

En Grecia nace tamén o concepto de urbanismo, é dicir a relación entre o construído e o espazo

natural.

A **principais construcións** foron os templos pero tamén se construíron teatros, ágoras, odeóns, stoas, bouleuterions, estadios, ximnasios e palestras. Son edificios que **nacen das exigencias das polis** e da vida comunitaria (en relación ao papel político do home en Grecia).

É claramente unha arquitectura feita a escala humana.

COMENTARIOS DAS OBRAS

As tres obras están na Acrópole así que as tres serán comentada con esta descrición da Acrópole

A obra a comentar (*calquera que nos pregunten*) está na Acrópole ateniense. A Acrópole é un outeiro situado en Atenas. É un lugar sagrado. Alí se conservaban as pegadas da loita de Poseidón e Atenea polo dominio da Ática. Erguéronse edificacións relixiosas desde tempos remotos pero foron sendo destruídas nos enfrontamentos bélicos. No V a C. **goberna Pericles e decídese a reconstrución das obras, animados pola euforia do triunfo nas Guerras Médicas**. As construcións foron dedicadas a deusa Atenea, protectora da cidade e Fidias foi o encargado de dirixir as obras. Coa morte de Pericles, Atenas entra en decadencia, e non houbo dirixente algún capaz de manter a súa supremacía. As invasións posteriores (musulmáns, bizantinos...) afectaron ao edificios e xa no século XVIII, Lord Elgin levou parte do patrimonio para Inglaterra. Hoxe, grazas ás restauracións, a Acrópole é Patrimonio da Humanidade e os edificios que conservamos nela son: Partenon, Erecteion, Propileos e Templo de Atenea Niké.

OBRA: O Partenón

AUTOR: Ictinos e Calícrates. Fidias dirección e escultor, Pericles promotor

CRONOLOXÍA: 447-432 a.C. entre o fin das Guerra Médicas e a morte de A.Magno

ESTILO: arquitectura grega clásica, clasicismo pleno

DIMENSIÓN: 30X69X13

Comezar coa Introducción Acrópole

Estamos a ver unha das fachadas do Partenón. Obra de tipo relixioso, un templo, dedicado a deusa Atenea Parthenos, deusa protectora da cidade de Atenas. É templo, **octóstilo (fachada con oito columnas) períptero (columnas todo arredor) e de orde dórica**. Esta construción conmemora a vitoria dos gregos sobre os persas nas Guerras Médicas. Levántase sobre outro templo anterior na parte mais alta da Acrópole, á que se accede polos Propileos. Isto condicionou a súa construción.

Función

- O edificio é de dimensións reducidas e o espazo interior carece de importancia. **Alberga a estatua criselefantina de Atenea.**

Material

- Mármore do Pentélico e madeira.
- **Sillares isódomos** de gran calidade técnica unidos con grapas

Exterior

Na imaxe vemos unha fachada. A entrada está orientada cara o leste, o que era habitual nas construcións relixiosas da Antigüidade

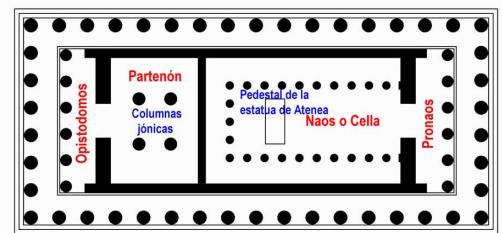
- Érguese sobre un **crepidoma** que remata en estilóbato.
- Sobre este están **os fustes sen basa**, das columnas dóricas.
- Os fustes son robustos, de pouca altura e percorridos con **estrías de aresta viva**.

- Na parte superior –as partes características da orde dórica- ábaco, equino e collariño.
- Entaboamento consta das tres seccións: **arquitraabe, friso e cornixa**. O arquitrabe liso sen ornamentos, o friso cos triglifos e metopas e a cornixa sobre a que se levanta o frontón. De todas as metopas que tiña so se conservan 19 das 92.
- Remataba nunha **coverta a dúas augas** que se perdeu.
- Tamén se perdeu a **mágnifica decoración** coa que deslumbraba: o branco do mármore, a policromía azul, vermella e dourada en triglifos, metopas, chapiteis... perdeu acróteras nos extremos da cornixa e os frontóns.

Planta

Ten unha **planta rectangular con pronaos**, e unha a **naos orixinal** ao ter tres naves conformadas pola fieira de columnas dóricas de dous pisos e que son o entorno da estatua de Atenea. Moi orixinal é tamén o espazo a continuación da cella (Partenón) con catro columnas xónicas do que recibe o nome. Por último, ten o opistodomos.

Interior

Todo o edificio tiña unha finalidade: albergar a estatua criselefantina da deusa Atenea de máis de 12 metros de altura e realizada por Fidias. Estaba sobre un pedestal. A iluminación do edificio está pensada para que a luz ilumine de xeito maxestuoso a escultura.

Decoración

Está perdida. Destaca o programa escultórico ideado por Fidias para as **metopas** (Centauromaquia, Amazonomaquia...) as representacións dos **frontóns** (Loita entre Atenea e Poseidon ou o Nacemento de Atenea) e o **friso das Panateneas** esculpido no muro externo da naos. Obras de grande calidade que deron lugar ao nacemento do estilo clásico.

Significado

O Partenon é o mellor exemplo de cómo os gregos buscaron a perfección a través da matemática xa que a **proporción era un elemento sagrado**.

Está feito cun canon que deriva do máximo común denominador da súa anchura, lonxitude e altura: o módulo é 0,858 m e aplicouse a todos os seus elementos: altura dos chapiteis, anchura dos triglifos....

Os arquitectos **crían que a perfección necesitaba unha harmonía visual** e para iso tiveron que facer **correccións ópticas como:**

- **Éntase nos fustes para parecer rectos**
- **Interocolumnios distintos**

- **Fustes máis grosos nos laterais**
- *Inclinación cara dentro das columnas*
- **Estilóbato e entaboamento combados**

Tamén podemos **falar da orixinalidade** deste edificio en detalles como **mesturar elementos dóricos e xónicos**. Por exemplo:

- **Emprega 8 columnas nos pórticos menores e 17 nos maiores. Racha coa proporción 6x13 propia dos edificios dóricos**
- **Ten un friso continuo, propio do xónico, decorando as paredes internas**
- *A planta é máis ancha do habitual*
- *Na cella ten unha columnata de dous pisos que rodea a deusa*
- *As columnas do opistodomos son xónicas*

A que se debe esta combinación de orde dórica e xónica? Quizás se deba a que

- ✓ **A orde xónica é máis flexible** e permite facer espazos amplos
- ✓ **É máis ornamental** e dá máis sensación de riqueza
- ✓ Ou pode haber unha explicación simbólica: Pericles quería representar a unión dos dorios e dos xonios

Como conclusión: **É o cumio da perfección arquitectónica grega**. É un edificio elegante, que transmite sensación de amplitude aínda que como todos os edificios está **feito á escala humana**. É **modelo de síntese absoluta de arquitectura e escultura**. O Partenón, pola súa perfección formal e visual, é o edificio máis importante da arte grega.

OBRA: O Erecteion
AUTOR: Mnesicles, probablemente, autor dos Propileos
CRONOLOXÍA: 406 a C (V a. X.) época de Pericles
ESTILO: arquitectura grega clásica, entre Guerras Médicas e morte de Alexandre Magno
DIMENSIÓN: 11x22

Introdución Acrópole

A obra a comentar é a derradeira obra na Acrópole. Estamos ante unha obra de tipo relixioso, un templo grego levantado en honor de varios deuses: Atenea Polias, Poseidón e Erecteo (*mítico rei de Atenas*), Cécrope (*primeiro rei*) e Pandrosos (*filla do rei*). E estamos a ver **o lado meridional** onde se sitúa o pórtico das Cariátides. É o mellor **exemplo de edificio xónico** que se conserva. Menesicles era un artista innovador e que aportaba **solución inxeniosas aos problemas arquitectónicos**.

Función

- Albergar estatuas e lugar de **celebración** de cultos antigos xa que está no lugar de gran importancia simbólica para os atenienses.

Localización

- Lado norte da Acrópole, fronte ao Partenón, sobre unha topografía moi accidentada (*desnivel de tres metros*) Mnesicles esmerouse para que o edificio chamase a atención fronte ao Partenón.

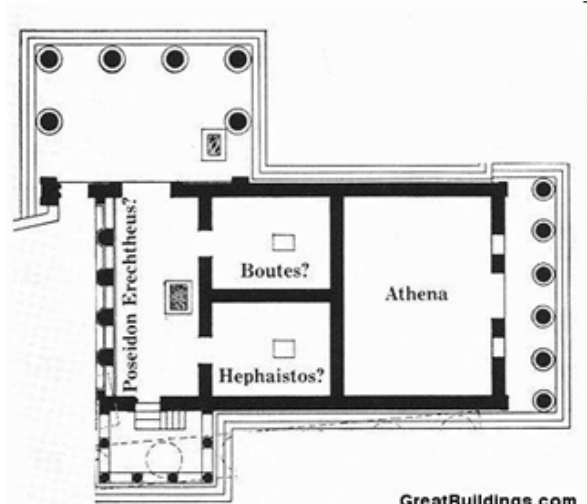
Material

Está construído en mármore do Pentélico e pedra negra. Está realizado con sillares regulares (isódomos) unidos sen argamasa. A pedra negra emprégase nos frisos sobre os que se colocaron relevos escultóricos.

Exterior

É edificio **xónico e héxastilo**. Ten catro fachadas diferentes:

- Leste: principal, hexástilo xónico,
- Norte: monumental
- Sur: co espectacular pórtico da Cariátides
- Oeste: sen pórtico, con semicolumnas e ventás entre muros e columnas .

Que vemos na imaxe?

Chama a atención o feito de que é un templo feito a diferentes niveis. É un edificio xónico polo tanto é un edificio máis esvelto que o Partenón:

- columnas sobre o crepidoma (con dous estereóbatos e un estilóbato)
- apoiadas en basas con molduras (toros e escocias),
- fustes estriados e esveltos (7/8 veces o diámetro do fuste), sen éntase
- chapitel con volutas e ábaco
- No entaboamento ten arquitrabe con tres bandas e friso liso e a cornixa que sobreae.

- Faltan os frontóns, con decoración e a cuberta a dúas augas.

Esta orde xónica implica un edificio **elegante, decorativo** e asociada ao carácter feminino.

Planta

É unha **planta orixinal** Podemos falar de dous niveis:

- **No nivel superior:**

- Un recinto no **lado leste**, non ten comunicación cos outros espazos, adicado a Atenea Polias
- o famoso pórtico das Cariátides no **lado sur**, ou tribuna das Cariátides. É como unha balconada para que non se vexan as escaleiras que descenden ata o lugar onde está a tumba de Cécrope.

- **No nivel inferior**

Outro recinto orientado cara o norte. O pórtico non está no lugar que lle correspondería. Isto é debido a que no lugar propio da fachada estaba prantada a oliveira de Atenea. Polo tanto este pórtico norte ten:

- uns fustes máis elevados que a fachada leste
- e é tretráxtilo (4 columnas) con dúas columnas máis nos laterais.

Como consegue o arquitecto unir estas diferentes alturas dos fustes? Colocando o entaboamento a mesma altura. Por supostos neste edificio aplícanse ás correccións ópticas (poñer algún exemplo) propias da arquitectura grega para obter a harmonía visu

Significado

Está no lugar en que tivo lugar a disputa entre Poseidón e Atenea polo dominio da Ática. Aquí se conservan as pegadas desa loita.

Segundo a lenda Zeus prometeu a Ática ao deus que acadara un ben maior. Poseidón cravou un tridente nunha rocha e fixo brotar unha fonte de auga e Atenea prantou unha oliveira. Cécrope decidiu declarar a Atenea vencedora e o nome da polis Atenas foi adoptada no se honor.

O Erecteion **tiña unha fermosa e rica policromía** xa perdida así como un **rico traballo en basas e chapiteis, marcos** de portas e ventás e **teitos** tamén perdida.

Ler o seguinte:

- *Molduras xónicas: decoradas con motivos xeométricos e florais como palmetas, corazóns, etc*

- *Friso: onde se representa a lenda de Erecteo, formado por figuras de mármore recortadas e grapadas sobre un fondo de caliza eleusina azulada e escura.*
- *Basas e capiteis: dourados e con trozos de vidro incrustados*
- *Teito: placas de mármore con floróns dourados*

PORTICO DAS CARIÁTIDES

Pero sen dúbida o máis salientable é o Pórtico das Cariátides. As estatuas columna son obra dun discípulo de Fidias, **chamado Alcámenes.** As Cariátides son as mulleres de Caria, escravizadas polos gregos.

*Estas mujeres son ciudadanas de la ciudad de Cariátide (Peloponeso). A esta ciudad, que había colaborado con el invasor **persa**, los atenienses le declararon la guerra y vendieron a sus mujeres como **esclavas**. Para que sirviera de ejemplo, estas estatuas están esculpidas en mármol para recordar la suerte de los que colaboraron.³*

Están realizadas **en mármore** e situadas sobre **un pedestal** distribuídas **catro na fronte e dúas nos laterais**. Están traballadas co peso do corpo apoiado nunha perna e a outra dobrada. Estas figuras femininas están cubertas con vestidos pregados (peplos e himation), e as teas transparentan parte dos seus corpos. Están peiteadas con trenzas que caen sobre os as costas. Sobre a cabeza **teñen unha moldura circular** e un capitel en forma de cesta, e encima un ábaco. Posiblemente nunha man levaban un pequeno prato de ofrendas e coa outra suxeitaban o peplo.

Teñen gran naturalismo e sensualidade ....Son un exemplo da **calidade escultórica grega** nesta etapa e do carácter feminino da orde xónica

Conclusión

- ✓ Erecteion é un dos **mellores exemplo de edificio xónico**. Unha demostración de como avanzou a arquitectura grega desde uns comezos máis austeros
- ✓ **É un edificio complexo pero refinado** e poderíase dicir **exquisito**. Algúns compáranlo cun **precioso relicario**. Ningún templo superou a **calidade dos seus acabados**.

OBRA: Templo de Atenea Niké (Atenea Vitoriosa) ou Niké Áptera (Vitoria sen ás)

AUTOR: Calícrates, probablemente

CRONOLOXÍA: 421 aC, Va.C. época de Pericles

ESTILO: arquitectura grega clásica, clasicismo pleno

Introdución Acrópolis

Estamos ante un edificio de tipo relixioso adicado á deusa Atenea Niké, para conmemorar a sinatura da paz cos persas, por Calias. É unha das primeiras mostras de orde xónica de Atenas. O arquitecto, Calícrates, tivo que adaptarse ao pequeno espazo, reducido polos Propíleos; aínda así acadou **un templo con personalidade** no medio dos outros imponentes edificios.

A obra foi promovida polo xeneral Cimón, pero continuamente impedida por Pericles xa que eran inimigos, o que **fixo que se retrasara a súa construción**. Segundo Pausanias (xeógrafo viaxeiro do século II), no seu interior había una estatua de **Atenea Vitoriosa** que, contrariamente á tradición, non tiña ás, para que a vitoria acompañara sempre os atenienses.

Localización

Na entrada da Acrópolis, nun bastión, ao lado dereito dos Propíleos. Construído sobre un anterior destruído polos persas. O templo está orientado cara o leste. O espazo estaba delimitado **un parapeto, un muro**, que ía decorado con relevos.

Función

Non é un recinto para a oración senón **un lugar para albergar** a estatua de deus e para realizar rituais no seu exterior. Recordar que os templos gregos forman parte dun conxunto, dun espazo sagrado chamado témenos.

Material

Mármore do Pentélico. Sillares regulares (isódomos) sen argamasa. Exemplo de aparello de cantería.

Exterior

É un templo **anfipróstilo, tetrástilo e xónico**. A orde xónica é unha orde de gran elegancia e así vemos como:

- Está elevado sobre crepidoma (estereóbatos e estilóbato)).

- As **columnas, monolíticas**, teñen basa, un fuste máis esvelto que o dórico e un chapitel decorado con volutas
- O entaboamento xónico está **formado por arquitrabe con tres franxas** que aumentan de tamaño ao superpoñerse, un friso continuo sen triglifos nen metopas, e unha cornixa.
- Logo falta o teito a dúas augas e os dous frontóns que tiñan importantes relevos escultóricos. Faltan tamén os acroterios.

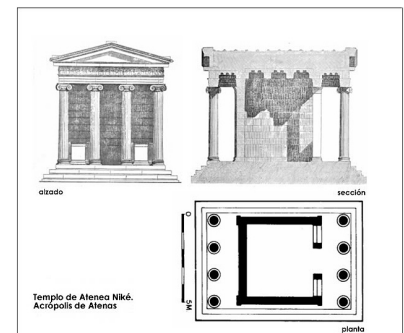
Planta

- ✓ É moi sinxela, rectangular
- ✓ Pronaos e opistodomos son moi reducidos
- ✓ A cella é cadrada de 4x4. Aquí estaba a estatua da deusa

Esta forma estivo condicionada polos episodios que retrasaron a súa construción e o espazo dispoñible.

Correccións ópticas

Como en outras construcións gregas recórrese ás correccións ópticas e neste caso podemos observalas nas volutas dos chapiteis das esquinas que están inclinadas. Todo está pensado e medido matematicamente para dar sensación de esveltez, a pesar de ser pequeno edificio.

Decoración

Localizábase:

- 1.- **No friso** continuo, propio da orde xónica, feita seguindo o estilo de Fidias, que amosa a deusa Vitoria en accións cotiás, loitas de gregos e persas... **A axitación dos personaxes e das roupas está axeitada ao lugar físico onde se atopa o edificio, exposto ao vento.**
- 2.-**Nos frontóns:** desaparecida, temas da mitoloxía
- 3.-**No parapeto externo de mármore** había **relevos magníficos** adicados a Atenea. A estes relevos pertence a famosa *Vitoria atándose a sandalia*, coas vestiduras transparentando as formas anatómicas, obra de discípulo de Fidias.

Conclusión

É basicamente un altar adicado a deusa da Vitoria. **Éxemplo da escala humana e da perfección arquitectónica grega.** Obra chea de **elegancia e fermosura** que destaca no conxunto da Acrópole

Foi destruída polos turcos no XVII e reconstruída no XIX

(O que poño a continuación é interesante poñelos ao final de calquera obra arquitectónica grega)

A partir do século IV a. De C. **os modelos construtivos diversifícanse** e introdúcese unha orde: a corintia co seu capitel vexetal que ten gran éxito. Tralas Guerras do Peloponeso, Atenas deixa de ser a gran protagonista. No século IV préfirese expresar as emocións humanas fronte á calma e o equilibrio clásico.

--oOo--

Recordade: *en cursiva para ler*

Lecturas:

¿Que sucedeu entre o século V ó IV?

Pois que as liortas do Peloponeso trouxeron a fin do ánimo exaltado de xeito que a arte foi máis proclive a reflectir as experiencias e valores do home coma individuo e non como partícipe da comunidade. A arte clásica fora un produto dunha época inclinada a creer que o ser humano, mediante o seu propio pensamento e acción racionais, podía perfeccionar o seu entorno

En conxunto o Erecteión logrou superar toda sas dificultades existentes na súa construción, sen embargo non logra os principios de proporción e harmonía que trunfan no Partenón, a asimetría e certas incoherencias faino imposible. Por iso o arquitecto centrouse nos detalles ornamentais e na complexidade decorativa o que semella resaltar o carácter escultórico da arquitectura. Deixando á marxe as mesmas cariátides, son de gran interese os capiteis pola calidade da labra. Hai unha profusión decorativa que o separa do Partenón e que xa está a dar indicios da evolución posterior da arquitectura grega, é dicir a austeridade e a racionalidade do século de Pericles está a quebrar.

Pouco despois do seu remate sufriu un incendio, unha primeira vicisitude da lista que virían despois: novos incendios, conversión en igrexa e en harén, bombardeos e amputacións decorativas como a realizada por Lord Elgin quen se levou unha das cariátides, hoxe no Museo Británico.